

Helsingin hallinto-oikeus
Ratapihantie 9
00520 Helsinki

Valitus kunnallisvaaleista 2008 Kauniaisissa

Valittajat:

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

Asiamies ja prosessiosoite:

OTK Mikko Välimäki
Turre Legal Oy
Bulevardi 2-4 A, 7. kerros
00120 Helsinki
puh. 050-5980498

Vaatimukset

Valitamme Kauniaisten kunnan keskusvaalilautakunnan päätöksestä diaarinro 153/1/15/2008 vahvistaa 26.10.2008 suoritetun kunnallisvaalien tulos. Päätös (todiste 1) on annettu tiedoksi 4.11.2008.

Vaadimme edellä mainitun päätöksen kumoamista, uuden äänestyksen järjestämisestä tässä kunnassa sekä jo järjestetyn äänestyksen arkistoitujen sähköisten vaaliurnien ja sähköisen urnan avausryhmän salausavainten

tuhoamista sekä käytetyn sähköisen äänestysjärjestelmän toteamista vaalilain vastaiseksi.

Vaadimme lisäksi hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaisesti valtiota korvaamaan oikeudenkäyntikulomme, jotka ovat tähän mennessä arvonalisäveroineen 3904 euroa.

Valitusoikeus

Valitusoikeus perustuu vaalilain 101 §:ään. Valittajat olivat äänioikeutettuja vuoden 2008 kunnallisvaaleissa Kauniaisten kunnassa. A ja B olivat lisäksi ehdokkaina.

Kiireellisyys

Vaalilain 102 §:n mukaan valitus on käsiteltävä kiireellisesti.

Perustelut

1. Vaalit on toimitettu virheellisessä järjestyksessä ja lainvastaisesti

1.1 Osa äänestyksestä annetuista äänistä on jäänyt kirjautumatta sähköiseen urnaan vastoin äänestäjien tahtoa

Oikeusministeriön tiedotteen (todiste 2) mukaan sähköisessä äänestysjärjestelmässä Kauniaisissa 61 ääntä on jäänyt kirjautumatta sähköiseen urnaan. Yhteensä ääniä on Oikeusministeriön mukaan jäänyt kirjautumatta sähköiseen urnaan 232 kappaletta niissä kolmessa kunnassa, joissa sähköistä äänestysjärjestelmää kokeiltiin. Tämän arvellaan johtuvan siitä, että äänestäjä on poistanut äänestyskortin laitteesta luultuaan, että ääni oli jo kirjautunut ehdokkaalle. Äänestäjä on syöttänyt ehdokkaan numeron ja vahvistanut valinnan ”ok”-napilla. Järjestelmä olisi kuitenkin edellyttänyt, että valinta vahvistetaan vielä toiseen kertaan.

Kuten ministeriön tiedotteesta käy ilmi, *äänestäjät eivät ole tarkoittaneet äänestää tyhjää tai jättää äänestämättä.* Tiedotteen mukaan järjestelmän suunnittelussa ei oltu varauduttu siihen, että ”äänestyksen voisi keskeyttää erehdyksessä.” Järjestelmä ei ilmoittanut mitenkään äänestyksen keskeytymisestä. Lopputuloksena äänestäjien tahto ei mennyt perille heistä riippumattomasta syytä.

1.2 Äänien häviäminen on johtunut äänestysjärjestelmästä

Oikeusministeriön mukaan äänien jääminen kirjautumatta on johtunut siitä, että käyttäjät ovat ymmärtäneet järjestelmän toimintaperiaatteen väärin. Näin on tapahtunut noin 2 %:lle sähköistä äänestystä käyttäneille äänestäjille. Kirjautumatta jääneet äänimäärät ovat yksittäisten ehdokkaiden

saamiin äänimääriin nähden suuria. Kirjautumatta jääneiden äänten määrä itsessään osoittaa, että kyseessä on järjestelmässä ja suunnittelussa oleva systemaattinen virhe tai virheet.

Oikeusministeriöllä ei ole tarkkaa tietoa siitä miksi äänet ovat jääneet kirjautumatta. Käyttäjien väärinymmärrys on yksi teoria mutta se ei voi milloin riittää kaikkien kirjaamatta jääneiden äänien selitykseksi. Järjestelmässä on havaittu *useita teknisiä ongelmia*, jotka ovat voineet johtaa siihen, että käyttäjien ei ole ollut mahdollista seurata toivottua käyttötapaa, tai että järjestelmän viiveiden aikana käyttäjän tekemät yritykset herättää laitetta ovat johtaneet äänten jäämiseen kirjautumatta. Äänestäjä on voinut esimerkiksi luulla että kun laitteen toiminta on pysähtynyt pitkäksi aikaa, hänen pitääkin poistaa kortti laitteesta. Näitä muita mahdollisia äänestysjärjestelmän teknisiä ongelmia ja virheitä on selvitetty tarkemmin alla kohdassa 1.5.

1.3 Äänestysjärjestelmän tekninen suunnittelu ja toteutus ovat olleet puutteellisia

Yksi syy kirjautumatta jääneiden äänien taustalla on ollut järjestelmän puutteellinen käytettävyyssuunnittelu ja -testaus. Nykyaikaiseen tietojärjestelmän suunnitteluprosessiin ei kuulu vain tekniikan toteuttaminen, vaan myös sen suunnittelu miten kone, käyttäjä ja käyttötilanne saadaan toimimaan yhteen, ja tämän toimivuuden perusteellinen testaaminen. Oikeusministeriö on ilmoittanut, että sähköistä äänestysjärjestelmää *ei oltu lainkaan testattu tavallisilla äänestäjillä*. Testaajina olivat olleet ministeriön ja järjestelmätoimittajan toimihenkilöt sekä vaaliviranomaiset (todiste 3). Tietotekniikan tutkimuslaitos HIITin johtaja professori Martti Mäntylä, joka on yksi Suomen tunnetuimmista käytettävyytutkijoista, pitää tätä menettelyä riittämättömänä (todiste 4).

Äänten kirjautumattomuuden syyksi on arveltu sitä, että äänestäjän oli mahdollista (luultuaan äänen tulleen kirjautuneeksi) poistaa äänestyksessä käytetty kortti. Tämä mahdollisuus oli todettu myös oikeusministeriössä viime keväänä (todiste 5), mutta havainto ei ollut vaikuttanut järjestelmän toteutukseen, vaikka sitä olisi voitu muuttaa niin, että kortin poistaminen laitteesta ei onnistu ennen kuin äänestystapahtuma on valmis.

Järjestelmän käytettävyyteen ja virhesietoisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota varsinkin tässä tapauksessa, kun kyseessä on demokratian toiminnan kannalta keskeinen järjestelmä. Sähköistä äänestyslaitetta pitää pystyä käyttämään kenen tahansa äänioikeutetun henkilökohtaisista taidoista tai iästä riippumatta. Se pitää suunnitella siten, että käyttäjän tekemät virheet eivät johda virheelliseen lopputulokseen. Jos käyttäjälle voi muodostua virheellinen käsitys siitä, että ääni on jo kirjautunut vaikka se ei olekaan, eikä järjestelmä mitenkään ilmoita tästä, järjestelmä on suunniteltu väärin. Käyttäjien virheisiin varautuminen on käytettävyyssuunnit-

telun peruseriaate. Professori Mäntylä puuttuu myös käytettävyyssongelmiin lausunnossaan (todiste 4), ja toteaa että ”tässä muodossaan järjestelmää ei olisi pitänyt käyttää tarkoitukseensa”.

Sähköäänestystä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 14/2006) on erikseen kuvattu sähköisen äänestysjärjestelmän ominaisuuksiksi, että ”[ä]änestäjä ei myöskään voisi äänestää tyhjää tai äänestää vahingossa tai tahallaan siten, että äänestys olisi mitätön”. Tätä on pidettävä sähköiselle äänestysjärjestelmälle esitettynä vaatimuksena, joka ei ole täyttynyt.

Äänestysjärjestelmässä on siis ollut perustavaa laatua oleva suunnitteluvirhe, josta vaalien järjestäjät ovat vastuussa. Oikeuskäytännössä on katsottu, että vaalin järjestäjien toiminnasta tai virheellisestä ohjeistuksesta johtuva äänten mitätöinti johtaa vaalin uusimiseen. Ratkaisussa KHO 1981-A-II-12 Korkein hallinto-oikeus katsoi, että koska joukko ääniä oli tullut hylätyksi vaalitoimikunnan antamien virheellisten ohjeiden vuoksi, vaali oli uusittava. Turun hallinto-oikeus on puolestaan tapauksessa 12.3.2007 07/0073/1 (dnro 02266/06/2399) katsonut, että kirkkovaltuuston vaalin tulosta oli oikaistava tilanteessa, jossa vaalivirkailijan virheen johdosta osa äänestäjistä oli käyttänyt vääränlaista äänestyslippua.

Nyt valituksen kohteena olevassa vaalissa osa äänestäjistä on äänestysjärjestelmän huonon suunnittelun ja ohjeistuksen epäselvyyden vuoksi jättänyt äänensä vahingossa antamatta. Koska äänet ovat jääneet laskennan ulkopuolelle viranomaisen virheen vuoksi, vaali on uusittava.

1.4 Äänestysjärjestelmän käyttöliittymä on ollut harhaanjohtava ja lainvastainen: ok-näppäintä ei olisi pitänyt painaa kuin kerran

Järjestelmä on tosiasiaassa edellyttänyt, että äänestäjä vahvistaa valintansa painamalla kahdesti ”ok”-näppäintä. Tämä ei kuitenkaan vastaa lain edellytyksiä eikä äänestyskorttiin painettuja ohjeita.

Vaalilain 83 b § mukaan sähköinen äänestys tapahtuu ”1) tunnistautumalla järjestelmään sähköisen äänestyskortin avulla; 2) merkitsemällä näyttöruudulle ehdokkaan numeron tai valitsemalla ruudulta vaihtoehdon, jonka mukaan hän käyttää äänioikeuttaan antamatta ääntään kenellekään asetetuista ehdokkaista; ja 3) vahvistamalla valintansa.”

Äänestysjärjestelmässä edellä mainittu kohta 2) koostuu siitä, että käyttäjä merkitsee näyttöruudulle ehdokkaan numeron. Tämän jälkeen käyttäjä painaa 3)-kohdan mukaisesti ”ok”-näppäintä. Lain edellyttämä ehdokkaan valinta on tällöin tapahtunut. Laki ei siis edellytä, että äänestäjän pitäisi vahvistaa valintansa vielä toisen kerran. Numeron merkitsemisen jälkeinen ”ok”-näppäimen painallus on 3)-kohdan mukaisesti selkeä merkki äänestäjän tahdosta vahvistaa ehdokkaan valinta.

Jokaisen äänestäjän kotiin lähetetyn äänestyskortin takapuolelle oli lisäksi painettu seuraava ohje (todiste 6):

”Näin äänestätte sähköisesti:

1) Esittäkää henkilöllisyystodistuksenne vaalivirkailijalle. Hän antaa Teille äänestyskortin.

2) Menkää äänestyskortin kanssa äänestyskoppiin ja työntäkää kortti kopissa olevaan kortinlukijaan.

3) Painelkaa sen jälkeen kosketusnäytölle sen ehdokkaan numero, jolle haluatte antaa äänenne. Ehdokkaanne numeron voitte tarkistaa äänestyspaikassa olevista ehdokastiedoista. Paineltuanne numeron järjestelmä tuo näytölle valitsemanne ehdokkaan tiedot. Hyväksykää äänestyksenne painamalla OK.”

Äänestyskortin ohjeen mukaan ”ok”-näppäintä pitäisi painaa vain kerran, ei kaksi kertaa. Ohje on toki vaalilain mukainen, mutta se ei vastannut järjestelmän käyttöliittymän toimintaa.

On ilmeistä, että vaalilakiin ja äänestyskorttiin painettuihin ohjeisiin perehtynyt äänestäjä on hyvin perusteiden voinut uskoa antaneensa äänensä ensimmäisellä ”ok”-näppäimen painalluksella. Järjestelmä joka on vaatinut kahteen kertaan ”ok”-näppäimen painalluksen *on ollut kiistatta harhaanjohtava ja lain vastainen.*

1.5 Järjestelmä on toiminut epäluotettavasti

Äänestäjien kertomusten mukaan äänestyskoneiden käyttämisessä ilmeni erilaisia ongelmia. Esimerkiksi Kauniaisissa äänestänyt Jenni Heikkilä kuvaa äänestämisen kohtamiaan ongelmia seuraavasti (todiste 7):

”Kun sain äänestyskortin, toimin sen kanssa annettujen ohjeiden mukaisesti. Kone ei kuitenkaan ensin meinannut rekisteröidä ehdokkaani numeroa. Seisoin kopissa hetken, painelin numeroa kerta toisensa jälkeen. Mielessäni kävi ajatus siitä, että numeron ei kuulukaan ilmestyä näytölle. Hetken päästä kone reagoi paineluuni.

Painoin ok -nappia. Mitään ei tapahtunut. Kokeilin uudestaan, painoin kovempaa, ei mitään. Odotin kopissa ja painelin nappia. En vaalisalaisuuden vuoksi kehdannut pyytää virkailijan apua. Minuuttien yrittämisen jälkeen kone hyväksyi ok -valinnan. Näytölle ilmestyi ehdokkaani nimi, ja uusi mahdollisuus painaa ok -nappia. Kokeilin, mitään ei tapahtunut. Odotin taas minuutteja, jälleen kävi mielessäni kortin poistamisen vaihtoehto: jospa tässä ei kuulukaan tapahtua mitään? Sinnikkään yrittämisen jälkeen kone kuitenkin reagoi yrityksiini. Ääneni meni perille, ja poistuini paikalta.

Helsingin Sanomien artikkeleissa äänestysvirheiden syyksi mainitaan kansalaisten huolimattomuus ok -napin painamisessa. Itse kuitenkin koin, että järjestelmä ei toiminut tarkoitetun mukaisesti ja koen äänestäjien syyttämisen myös heidän aliarvioimisenaan.”

Kerrotusta ilmenee, että Heikkilä on huolellisesti pyrkinyt seuraamaan ohjeita, mutta äänestämässä on silti ollut ongelmia. Koneen hitauden vuoksi hän oli jopa hetken luullut, että äänestystapahtuma oli ohi ja kortin voi poistaa laitteesta.

Helsingin Sanomien verkkokeskustelussa nimimerkki ”Pöydän takana istunut” on kertonut toimineensa vaalivirkailijana ja havainneensa koneiden toiminnassa ongelmia (todiste 7). Hän kertoo muun muassa viiveistä koneiden toiminnassa:

”Noin klo 12 aikaan molemmat äänestyspäätteet oireilivat eli eivät suostuneet reagoimaan kortteihin. Tämä saattoi aiheutua tietoliikenneviipeistä. Tapahtuma kirjattiin pöytäkirjaan. Tilanne kesti toisella päätteellä n. 7 minuuttia, toisessa vähän vähemmän. Vika korjaantui itseltään.”

Kirjoittajalla oli myös havaintoja tapauksista, joissa ääni ei ollut kirjautunut järjestelmään:

”Huomio 1:Kaksi äänestäjää kävi kysymässä, olivatko äänestyksensä kirjautuneet järjestelmään. Virkailijasovellus näytti, että eivät. Äänestäjät kävivät äänestämässä, molemmat edelleen sähköisesti.”

Epäonnistumisen koki muun muassa Karkkilassa äänestänyt ATK-tuntiopettaja Jukka Järvinen (todiste 7):

”Se oli hyvin nopea tilanne eikä siinä jääty hirveästi ihmettelemään. Kopissa sain koneen heti tilttiin. Virheilmoitus ei kertonut tarkemmin mistä on kysymys, ja palasin äänestystiskille. Minulle kerrottiin, etten ollut laittanut korttia koneeseen sisään tarpeeksi nopeasti. Olen jonkun kerran korttia syöttänyt pankkiautomaattiin enkä usko, että olin erityisen hidas.

Teen päivittäin töitä tietokoneen kanssa ja minusta koneen käyttöliittymä oli hankala hahmottaa. Olen kuitenkin 75-prosenttisen varma, että sain lopulta äänestettyä.”

Kauniaisissa äänestänyt Kati Karme kertoo omasta kokemuksestaan puolestaan seuraavaa (todiste 7):

”Kun kävin äänestämässä illalla sunnuntaina 26.10.08, päätin kokeilla sähköistä äänestystä. Äänestys oli muuten helppoa ja en hauku ”uusias

äänestysteknologioita", mutta todellakin jouduin painamaan "ok" kolme kertaa, ennen kuin ääni todella meni läpi. Ensimmäisellä painallukselle kone ikään kuin meni jumiin ja toisella kerralla painaessa ei tapahtunut mitään. Vasta kolmannella kerralla painaessani "ok", ääni meni läpi."

Myöskin Kauniaisissa äänestänyt Eeva Kortekangas kertoo tapahtumista äänestyspaikalla seuraavaa (todiste 7):

"Ollessani äänestyskopissa en voinut olla kuulematta vanhempaa mieshenkilöä, jonka sähköinen äänestäminen ei onnistunut aivan yhtä hyvin. Hän huusi kopista useaan kertaan kovaan ääneen apua siihen, että kone ei suostunut tallentamaan/antamaan äänestämiseen kuin yhden numeron. (Esimerkiksi jos olisi halunnut äänestää numeroa 65, kone käsitykseni mukaan suostui syöttämään kenttään vain numeron 6.)"

Lopulta eräs vaalitoimihenkilöistä pyysi vaaliavustajaa (tms, en tiedä termiä) avustamaan miestä. Samalla tämä virkailija pyysi mi[e]stä olemaan hiljaa, koska äänestyskopissa ei saisi puhua."

Kortekankaan kertomuksesta ilmenee, että äänestyskoneiden puutteellinen toiminnan takia äänestyspaikalla on syntynyt ylimääräistä häiriötä, mikä on voinut vaarantaa sekä vaalirauhan että vaalisalaisuuden, koska äänestäjät ovat joutuneet turvautumaan vaaliavustajaan pelkän teknisen vian vuoksi.

Karkkilan keskusvaalilautakunta keräsi kokemuksia sähköäänestyksen sujumisesta muistioon (todiste 8). Muistiosta käy ilmi, että monet äänestäjät olivat epävarmoja äänensä kirjautumisesta järjestelmään ja että äänestyskortin käyttöön liittyi ongelmia. Muistiossa mainitaan muun muassa seuraavia ongelmia:

"Äänestämisen suorittaminen oli syytä varmistaa erikseen kaikilta äänestämässä käynneiltä, koska usein äänestäjät olivat hyvin epävarmoja tämän suhteen."

"Monesti kopin ulkopuolelta huudeltiin ohjeita äänestäjälle, jos äänestäjä viipyi kopissa pitempään ja hänellä oli epävarmuutta siitä, mitä milloinkin tulee tehdä."

"Kaikki äänestäjät eivät selvästikään ymmärtäneet irrottaa kättään äänestyskortista. Tästä aiheutui virhetilanteita alussa kunnes huomattiin tästä mainita äänestäjille."

Lopuksi voidaan todeta, että kansanedustaja Jyrki Kasvi on ilmoittanut saaneensa luottamuksellisia kertomuksia, joiden mukaan äänestyskoneet eivät ole reagoineet painalluksiin. Kasvin mukaan kertomukset on välitet-

ty oikeusministeriöön, joka voinee toimittaa ne tarvittaessa hallinto-oikeudelle.

1.6 Järjestelmän ohjeistus on ollut puutteellinen

Kauniaisissa äänestänyt ja vaaleissa ehdolla ollut Tarja Kotkavuori kuvaa kokemustaan seuraavasti (todiste 7):

”Minua ihmetytti, että ei ollut tietoa siitä, mitä tämä äänestäminen pitää sisällään, mitä tapahtuu. Tätä olisi voinut esimerkkitapauksin ja kuvauksin havainnollistaa kaikille. Olisi ollut mukavaa etukäteen tietoa mitä ruudulle tulee ja mitä kaikkea pitää tehdä.

Olen myös kuullut usealta, että oli ongelmaa painaa nappia sopivalla voimakkuudella, tarpeeksi lujaa muttei liian voimakkaasti, tällaisetkin tunteukset tuntuvat ikäviltä kuulla. Kaiken kaikkiaan monille on jäänyt ikävä tunne äänestyksestä.”

Kotkavuori kertomuksesta ilmenee, että sähköinen äänestäminen oli ohjeistettu puutteellisesti ja ehdokasnumeron syöttäminen oli tuottanut useallekin äänestäjälle vaikeuksia.

Karkkilan muistiossa tuodaan saman suuntaisesti muun muassa seuraavia havaintoja (todiste 8):

”Vapiseva käsi tai/ta isot sormet tai pitkät kynnet aiheuttivat virhelyöntejä.”

”Kosketusnäytön herkkyyys/tunnottomuus osoittautui ajoittain suureksi hankaluudeksi äänestystilanteessa.”

Oikeusministeriön oma ohjeistus (todiste 9) sanoo, että ”[ä]änestämisen keskeyttäminen tapahtuu painamalla Keskeytä-painiketta ja ottamalla sähköinen äänestyskortti pois lukijasta”. Ohjeistus on puutteellinen siltä osin, että se ei kerro, että pelkkä kortin poistaminenkin keskeyttää äänestystapahtuman. Samaisessa ohjeessa Oikeusministeriö on ohjeistanut äänestäjiä toimimaan ”näytöllä näkyvien ohjeiden mukaisesti”. Äänestyspääte ei mitään ilmeisimmin ohjeistanut riittävästi, mikäli käyttäjät jättivät äänestysensä vahingossa kesken.

1.7 Äänestäjät ovat luulleet äänensä tulleen rekisteröidyksi

Oikeusministeriön tiedotteen mukaan äänestäjät eivät ole siirtyneet ongelmien jälkeen käyttämään lippuäänestystä vaan he ovat poistuneet äänestyspaikalta, mikä osoittaa sen, että he ovat luulleet, että heidän äänensä on tullut rekisteröidyksi. Äänestäjät eivät selvästikään ole myöskään

halunneet keskeyttää sähköistä äänestystapahtumaa ja siirtyä perinteiseen äänestykseen tai äänestää tyhjää, sillä tämä olisi ollut mahdollista.

1.8 Virhe on ilmeisesti vaikuttanut kunnallisvaalin lopputulokseen

Hukattujen äänien määrä on suurempi kuin pienimmällä äänimäärällä valituksi tulleen ehdokkaan äänimäärä. Rajatapauksissa toinen ehdokas olisi voinut tulla valituksi, jos tämä olisi saanut muutaman äänen enemmän. On siis hyvin todennäköistä, että vaalitulokset olisi ollut erilainen, jos sähköisen äänestyksen vuoksi hukatut äänet olisi otettu asianmukaisesti laskennassa huomioon.

Esimerkiksi Kauniaisissa on äänestyksen tulos ollut erittäin tiukka. Keskusvaalilautakunta arpoi saman äänimäärän saaneiden ehdokkaiden välisen järjestyksen, jolloin Pekka Kuvaja (Kokoomus, 51 ääntä) valittiin valtuustoon ja Tarja Kotkavuo (myös Kokoomus ja 51 ääntä) ensimmäiseksi varavaltuutetuksi. Yksikin lisä-ääni olisi voinut ratkaista tämän tilanteen eri lailla, tai ainakin niin ettei arvontaa olisi tarvittu. Kauniaisissa hukattujen äänien määrä oli 61. Samoin Vihdissä Perussuomalaisten ehdokas Pasi Salolainen (162 ääntä) jäi varavaltuutetuksi ja saman puolueen Markku Alroth (myös 162 ääntä) pääsi valtuutetuksi. Karkkilassa taas tilanne esimerkiksi Tuija Kalpan (Vasemmistoliitto, 35 ääntä) ja Anu Frosteruksen (Vasemmistoliitto, 33 ääntä) välillä oli tiukka. Kaikissa kolmessa kunnassa olisi muutamilla äänillä tulos siis voinut olla toinen ainakin valittujen henkilöiden osalta. Myös vertailulukujen erot eri puolueiden ehdokkaiden välillä olivat pieniä joten myös puolueiden välisiä muutoksia olisi todennäköisesti tullut.

Korkein hallinto-oikeus on käsitellyt ratkaisussaan KHO 1997:34 tapaus, jossa kunnallisvaalien laskennassa oli virheellisesti otettu huomioon 19 ääntä ja kaksi ennakoääntä oli jäänyt saapumatta. Korkein hallinto-oikeus kumosi vaalit ja määräsi kunnassa toimitettavaksi uudet vaalit. Tämän valituksen tapauksessa ääniä puuttuu kertaluokan verran enemmän, joten on selvää, että vaalitulokset on kumottava ja kunnassa on toimitettava uudet vaalit.

2. Käytetty sähköinen äänestysjärjestelmä on demokraattisten vaalien keskeisten periaatteiden vastainen.

Demokraattisten vaalien kantava periaate on, että vaali on salainen. Tämä edellyttää, että sähköisessä äänestyksessä käytettävä järjestelmä on rakennettu siten, että kukaan ei voi yhdistää toisiinsa äänestäjää ja tämän antamaa ääntä.

Euroopan neuvosto on antanut 30. syyskuuta 2004 suosituksen sähköisestä äänestyksestä (Recommendation Rec(2004)11 of the Committee of Ministers to member states on legal, operational and technical standards for

e-voting). Suosituksessa todetaan, että sähköisen äänestämisen tulee olla yhtä luotettavaa ja turvallista kuin kulloisessakin maassa käytössä oleva manuaalinen äänestys ja että sen suunnittelussa ja käyttämisessä tulee ottaa huomioon kaikki vaaleihin liittyvät perusoikeudet, kuten yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja salainen ja vapaa äänestys. Äänestäjien yhdenvertaisuus ja vaalisalaisuus eivät toteudu nyt käytetyssä järjestelmässä.

2.1 Vaalisalaisuus vaarantui käytetyssä järjestelmässä

Oikeusministeriö tilasi Turun yliopistolta auditoinnin sähköisestä äänestysjärjestelmästä ja julkaisi auditointiraportin. Raportin (todiste 11) sivulla 6, kappaleessa 3.3 todetaan, että ”[y]ksittäisen äänestäjän äänen voi selvittää, jos saa haltuunsa kopion sähköisestä vaaliurnasta ja äänten salauksen purkuun tarvittavan avaimen. (..) Lisäksi on muistettava, että äänestäjien äänet ovat selvitettävissä niin kauan, kunnes kaikki kopiot sähköisestä urnasta tai urnanavausavaimista on tuhottu.”

Sähköinen urna on arkistoitu oikeusministeriön toimesta, mutta kopioita sähköisestä urnasta on tietääksemme säilytetty vaalien teknisen toteuttajan, TietoEnatorin, palvelimilla keskiviikkoon 29.10.2008 asti. Äänten salauksen purkuun tarvittavat avaimet ovat sähköisen urnan avausryhmän hallussa. Näin ollen on täysin mahdollista, että arkistointiajan aikana sähköinen urna avataan avausryhmän avaimilla ja äänestäjien äänet yhdistetään äänestäjiin.

Tämä tilanne on lainvastainen, sillä vaalilain 83 c § mukaan äänestäjän antaman äänen ja henkilötunnuksen tulee kirjautua ”oikeusministeriön sähköiseen vaaliurnaansiten salattuina, ettei niitä voida keskenään yhdistää.”

Vaalisalaisuuden tason tulee olla verrattavissa perinteiseen äänestykseen. Tästä johtuen vaalilain ”ei voida” tulee ymmärtää niin, että ääniä ”ei voida” yhdistää edes teoriassa. Olisi ollut mahdollista teknisesti rakentaa sähköinen äänestysjärjestelmä, jossa ääniä ei edes teoriassa voisi yhdistää äänestäjiin. Näin ei kuitenkaan oltu tehty.

Tällä hetkellä on olemassa reaalin tekninen mahdollisuus yhdistää äänestäjien äänet ja äänestäjät toisiinsa, erityisesti koska sähköisestä urnasta on teknisesti ollut mahdollista valmistaa kopioita. Tämä mahdollisuus on olemassa niin kauan, kuin avausryhmän avaimet ja yksikin sähköisen urnan kopio ovat olemassa. Tämän vuoksi katsomme, että käytetty sähköinen äänestysmenetelmä oli lainvastainen.

Asiaa ratkaistaessa on huomioitava, että vaalisalaisuus on säädetty muun muassa suojelemaan kansalaista hallinnon taholta suuntautuvalla painostukselta. Niinpä on kestävätilanne, että oikeusministeriö ja yksityinen

yritys sekä kaksi yksityishenkilöä, joista toinen voi olla oikeusministeriön edustaja, voivat murtaa vaalisalaisuuden niin halutessaan.

2.2 Äänestäjät eivät ole sähköisessä järjestelmässä yhdenvertaisessa asemassa

Sähköisen järjestelmän käyttämiselle on ollut vaihtoehtona perinteinen paperiäänestys, mikäli henkilö ei ole halunnut käyttää sähköistä järjestelmää. On ilmeisesti kuitenkin ollut tilanteita, joissa henkilö on valinnut sähköisen äänestyksen, mutta järjestelmän hitaan tai virheellisen toiminnan vuoksi hän on toiminut äänestäessään virheellisesti eikä ääni ole kirjautunut sähköiseen uurnaun. Erityisesti näin on voinut käydä iäkkäille äänestäjille tai muille äänestäjille, joilla on heikot tietotekniset taidot eivätkä he siksi ole huomanneet äänestyksessä tapahtunutta virhettä.

Sähköisen äänestysjärjestelmän on oltava sellainen, että kuka tahansa äänioikeutettu tietoteknisistä taidoistaan riippumatta ymmärtää sen toiminnan ja osaa käyttää sitä menestyksellisesti. Järjestelmä on suunniteltava ja testattava niin huolellisesti, että käyttäjä ei voi vahingossa tehdä sellaista virhettä, että hänen äänensä jäisi rekisteröimättä.

2.3 Käytetyn äänestysjärjestelmän toiminnasta ei voinut varmistua, eikä oikeusministeriö ole pystynyt todistamaan järjestelmää lainmukaiseksi

Sähköinen äänestysjärjestelmä on kokonaisuudessa erittäin monimutkainen tietotekninen järjestelmä. Sen toiminnan ymmärtäminen vaatii syvällistä tietoteknistä erityisosaamista. Oikeusministeriö on ilmoittanut, että järjestelmä on oleellisilta osiltaan liikesalaisuus, mistä syystä järjestelmän toteutukseen ei voi tutustua. Äänestysjärjestelmästä nousseen julkisen kohun jälkeen oikeusministeriö teetti järjestelmästä keväällä 2008 Turun yliopiston matematiikan laitoksella suppean ja riittämättömän auditoinnin, joka sekin jo paljasti 14 tietoturvapuutetta. Suurinta osaa löydettyistä puutteista ei korjattu.

Käsittääksemme auditoiden allekirjoittama salassapitosopimus kieltää auditointia lausumasta auditoinnista mitään edes oikeusministeriölle sen lisäksi, mitä auditointiraportissa on ilmaistu. Pyydämme, että hallinto-oikeus kuulee auditointia todistajina salassapitosopimuksen estämättä, jos katsoo sen tarpeelliseksi lisäselvityksen saamiseksi.

Kun otetaan huomioon muiden maiden kokemukset sähköisistä äänestysjärjestelmistä, järjestelmän salaisuus, suppeankin auditoinnin löytämät 14 puutetta ja että huomaamatta jääneen alkeellisen suunnitteluvirheen vuoksi yhteensä 232 ääntä hukkuu, on todennäköistä, että järjestelmässä on lukuisia muitakin puutteita, joita ei ole vielä havaittu.

Äänestäjä on painanut äänestyskopissa kosketusnäyttöä ja myöhemmin oikeusministeriö on ilmoittanut kunkin ehdokkaan saamat äänimäärät.

Siitä, mitä on tapahtunut äänestystapahtuman ja äänten ilmoittamisen välillä ei ole varmuutta. Suomessa käytetyssä luottamushenkilöihin perustavassa paperiäänestysjärjestelmässä, jossa ääntenlasku tapahtuu eri puolueiden edustajien valvonnassa äänestyspaikoilla, jokainen voi ymmärtää periaatteet, joilla ääntenlaskun oikeellisuus ja vaalisalaisuus taataan. Oikeusministeriön toteuttama sähköinen äänestysjärjestelmä sen sijaan on ”musta laatikko”: kansalaisia pyydetään luottamaan järjestelmätöimittajan ja oikeusministeriön virkamiesten sanaan siitä, että äänet on laskettu oikein ja että vaalisalaisuus on säilyy.

Oikeusministeriö on väittänyt, että äänestysjärjestelmä toteuttaa vaalilain vaatimukset, mutta se ei ole sitä edellä mainituista syistä pystynyt osoittamaan. Todistustaakka siitä, että äänestysjärjestelmä on lainmukainen, on oikeusministeriöllä. Koska oikeusministeriö ei ole tätä luotettavasti pystynyt osoittamaan, on katsottava, että sähköinen äänestysjärjestelmä ei täytä niitä luotettavuuden ja avoimuuden edellytyksiä, joita siltä edellytetään. Hallinto-oikeuden on kumottava keskusvaalilautakunnan päätös ja kunnassa on järjestettävä uudet vaalit ilman sähköisestä äänestystä.

3. Perusoikeuksien toteutuminen edellyttää vaalien uusimista

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että mikäli tulkintatilanteessa on olemassa kaksi perusteltua tulkintavaihtoehtoa, etusija on annettava sille tulkinnalle, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista. Vaalit on yksi demokraattisen yhteiskunnan tärkeimmistä tapahtumista, joten perusoikeusmyönteisen laintulkinnan tarve on korostunut. Sekä vaaleissa ehdolla olleet henkilöt että äänioikeutetut ovat oikeutettuja siihen, että vaalin tulos vastaa äänestäjien tahtoa.

Sähköinen äänestys on ollut rajattu kokeilu. Tämä kertoo siitä, että järjestelmän toteuttaja ei ole ollut varma, toimiiko järjestelmä odotetulla tavalla. Tällaisessa tilanteessa kokeilukuntien äänioikeutettujen oikeussuojan tarve korostuu entisestään. Viranomaiset ovat pitäneet mahdollisena, että kokeilussa jokin menee pieleen. Kun näin nyt on käynyt, on ilmeistä, että vaali on uusittava.

4. Kulujen korvaamisesta

Oikeudenkäyntikulujen korvaamiselle on olemassa hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaiset edellytykset. Kyse on ollut viranomaisen huolimattomasta ja virheellisestä menettelystä jo ennen sähköisten vaalien järjestämistä. Varoituksia ja kritiikkiä ei otettu huomioon, ja käytettävyydestä jätettiin käytännössä tekemättä. Vaalien jälkeen ongelmat olivat heti tiedossa, ja niistä alettiin keskustella julkisesti. Vaalilautakunnille protestoitii jo ennen tulosten hyväksymistä. Myös ministeriö myönsi virheen. Tästä huolimatta vaalien tulokset hyväksyttiin, syylliseksi epäiltiin julkisesti vain äänestäjiä, ja oikeusministeriön taholta ilmoitettiin lopulta ainoastaan ”si-

säisestä tarkastuksesta.” Ainoaksi vaihtoehdoksi korjata viranomaisten virheellinen ja lainvastainen menettely jäi valitusten tekeminen. – Lisäksi on otettava huomioon, että tämän valituksen tekeminen on ollut poikkeuksellisen vaativa ja työläs prosessi jo valittajien ja todisteiden määrän takia.

Liitteet

Todiste 1: Kopio keskusvaalilautakunnan päätöksestä kunnallisvaaleista Kauniaisissa.

Todiste 2: Oikeusministeriön tiedote 28.10.2008 koskien sähköisen äänestyksen ongelmia; virhe on tunnistettu.

Todiste 3: Helsingin Sanomat 29.10.2008: Oikeusministeriön vaalijohtajan mukaan järjestelmää ei kokeiltu tavallisilla kansalaisilla, vaan luotettiin muun muassa vaaliviranomaisten, kuntien edustajien ja järjestelmän toimittaneen TietoEnatorin henkilöstön tekemään testaukseen.

Todiste 4: Professori Martti Mäntylän lausunto.

Todiste 5: Oikeusministeriö tiedote 5.11.2008: ministeriö on käynnistänyt sisäisen tarkastuksen virheistä.

Todiste 6: Äänestyskortin kääntöpuolelle painettu ohje sähköisestä äänestämisestä.

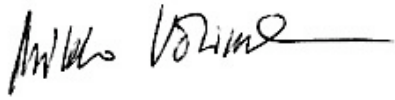
Todiste 7: Äänestäjien lähettämiä raportteja äänestystapahtuman aikana havainnoiduista virheistä, osa lähetetty sähköpostitse ja osa julkaistu Helsingin Sanomien verkkokeskustelussa ja artikkelissa.

Todiste 8: Karkkilan keskusvaalilautakunnan muistio kokemuksista sähköisestä äänestyksestä.

Todiste 9: Oikeusministeriön verkkosivulla oleva ohje sähköisestä äänestämisestä.

Todiste 10: Oikeusministeriön auditointiraportti sähköisestä äänestyksestä.

Helsingissä 12.11.2008

Mikko Välimäki
Oik. kand, Turre Legal Oy
Bulevardi 2-4 A, 00120 Helsinki
Puh. 050-5980498
Email: mikko.valimaki@turre.com